

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗΣ

ἀκαδημαϊκός - ὁμότιμος καθηγητής τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας

(1878 - 1966)

(Τὴν 1ην Ὀκτωβρίου 1966 ἀπέθανεν εἰς Βουκουρέστιον, ἔνθα εἶχε μεταβῆ ἵνα, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, συμμετάσχη εἰς τὸ Διεθνὲς Συνέδριον τῶν Ἀκαδημιῶν, ὁ Ἰωάννης Καλιτσουνάκης, ἀκαδημαϊκὸς καὶ ὁμότιμος καθηγητὴς τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ. Τὸν νεκρὸν ἀπεχαιρέτισαν ἐκ μέρους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καὶ τοῦ Φιλολογικοῦ Συνλόγου «Παρασσοὺς» οἱ ἐν τῇ Σχολῇ συνάδελφοι κ.κ. Ἐρρ. Σκάσσης, Θ. Τζαννετάτος καὶ Γ. Θ. Ζώρας).

Ἐπικήδειος λόγος τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Ἐρρ. Σκάσσης, ὁμοτίμου καθηγητοῦ τῆς Λατινικῆς Φιλολογίας.

Τρίτον ἤδη κατὰ συνέχειαν πρόσφατον πλῆγμα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου Ρωμαίου, μεγάλου κλασσικοῦ ἀρχαιολόγου, τοῦ Σωκράτους Κουγέα, διαπρεποῦς ἱστορικοῦ, ὑφίσταται σήμερον ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, καὶ ἰδιαιτέρως ἡ Τάξις τῶν Γραμμάτων καὶ Καλῶν Τεχνῶν, διὰ τοῦ θανάτου σου.

Κατ' ἐντολὴν τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀνέλαβον τὸ θλιβερὸν ἄμα καὶ ἱερὸν καθῆκον νὰ σὲ προσφωνήσω τὸ ὕστατον, ἀγαπητὲ Συνάδελφε καὶ φίλε.

Ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουὴλ Καλιτσουνάκης ἐγεννήθη τὴν 18ην Φεβρουαρίου τοῦ 1878 εἰς τὴν πόλιν τῶν Χανίων τῆς Κρήτης. Διακούσας τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν τῇ γενετείρᾳ πόλει καὶ ἀποφοιτήσας τὸ 1894 ἐνεγράφη εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Μετὰ τὸ τέλος τῶν σπουδῶν του τὸ 1901, εἰς ἡλικίαν 23 ἐτῶν, ἤρχισε τὴν ἐπαγγελματικὴν σταδιοδρομίαν του ὡς ἑλληνοδιδάσκαλος (1901 - 1902). Μετὰ ἐπιτυχίαν του εἰς διαγωνισμόν δι' εὐρυτέρας σπουδᾶς, ἀπεστάλη ὡς ὑπότροφος τῆς Κρητικῆς Πολιτείας μετὰ τοῦ Δημ. Γεωργακάκη εἰς Ἰέναν τῆς Γερμανίας πρὸς εἰδίκευσιν εἰς τὴν Φιλοσοφίαν καὶ τὰ Παιδαγωγικά. Ἐκεῖθεν μετὰ τρία ἔξάμηνα ἀκροάσεως, μετέβη εἰς τὸ Βερολῖνον καὶ παρηκολούθησε, τὸ 1904,

ἐπὶ ἓν ἐξάμηνον μόνον, τὸ θερινόν, τὰς παραδόσεις κορυφαίων ἐπιστημόνων. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Χανιά καὶ διωρίσθη εἰς τὸ πλησίον ἐκεῖ Ἱεροδιδασκαλεῖον τῆς Ἀγ. Λαύρας καὶ μετὰ τινὰς μῆνας μετέβη εἰς τὸ Γυμνάσιον Χανίων. Μετ' ὀλίγον, κενωθεῖσης τῆς ἐν Βερολίνῳ ἔδρας τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας ἐν τῷ Σεμιναρίῳ τῶν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ καθηγητοῦ Ἰωάννου Μητσοτάκη, κατέλαβε τὴν θέσιν ταύτην, τῇ θερμῇ ὑποστηρίξει τοῦ φιλέλληνης καὶ ἑλληνομαθοῦς πρίγκιπος διαδόχου Βερνάρδου τοῦ Sax Meiningen, εἰς ὃν εἶχεν ἀποταθῇ ὁ ἄγνωστος τότε νεαρὸς "Ἕλλην, κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς ἐντεταλμένος καὶ μετὰ πέντε ἔτη, τὸ 1911, ὡς μόνιμος, τυχὼν πρὸς τοῦτο ἀδείας τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Τὴν θέσιν ταύτην ἐτήρησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη, τιμηθεὶς ἐξόχως τὸ 1928 διὰ προτάσεως τοῦ Wilamowitz καὶ ἄλλων νὰ ἀναλάβῃ τὴν διδασκαλίαν τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου.

Τὸ 1924, τῇ εἰσηγήσει τῆς κριτικῆς Ἐπιτροπείας, ἣς μετεῖχεν ὡς μέλος καὶ ὁ σήμερον ὁμιλῶν, προετάθη ὡς τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν εἰς τὴν κενὴν Α' ἔδραν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης καὶ Φιλολογίας καὶ ἐξελέγη παμψηφεῖ. Ἐδίδαξεν εὐδοκίμως ἐπὶ 24 ἔτη, καί, διατηρήσας — ἀδεία τῆς Κυβερνήσεως — ἐκ παραλλήλου καὶ τὴν ἐν Βερολίνῳ θέσιν του, μετέβαινεν ἐκεῖ ἐπὶ ἓν ἐξάμηνον κατ' ἔτος. Ὁ Ἰωάννης Καλιτσουνάκης, καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ ὀρίου τῆς ἡλικίας τὸ 1948, ἀπεχώρησε τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ὡς ὁμότιμος καθηγητὴς αὐτοῦ. Μετ' ὀλίγα ἔτη, τὸ 1953, ἐξελέγη ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐλευθέρου Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου Honorar Professor τοῦ αὐτοῦ Πανεπιστημίου.

Ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία, τιμῶσα τὸν ἄνδρα, συμπεριέλαβε τοῦτον ἀριστίνδην μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ἰδρυθείσης Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν διὰ συντακτικῆς πράξεως τῆς 18 Μαρτίου 1926 (κυρωθείσης διὰ τοῦ Ν. 4398/1929). Ὁ ἐκλιπὼν καθηγητὴς διετέλεσε Πρόεδρος τῆς Τάξεως Γραμμάτων καὶ Καλῶν Τεχνῶν (1941), Γραμματεὺς τῶν Δημοσιευμάτων ἀπὸ τοῦ 1950 μέχρι τοῦ θανάτου του, Πρόεδρος διαφορῶν ἐπιστημονικῶν Ἀρχείων, τῶν μετονομασθέντων ἐσχάτως (1966) Κέντρων Ἑρευνῶν.

Ἡσχολήθη περὶ πολλὰ φιλολογικὰ ζητήματα καὶ περὶ πολλὰ ἄλλα θέματα ἀναφερόμενα εἰς διαφόρους χρονικὰς περιόδους. Ἐγγραψε πολλὰ ἄρθρα τῆς ἐιδικότητός του εἰς τὰς παρ' ἡμῖν ἐκδοθείσας μεγάλας Ἐγκυκλοπαιδείας, ὧν τινὰ ἀποτελοῦσιν ἰδίαν μελέτην, ἐδημοσίευσεν πολλὰς μελέτας εἰς τὸ ἔγκριτον Περιοδικὸν «Ἀθηνᾶ», εἰς τὴν Ἐπιστημονικὴν Ἐπετηρίδα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ εἰς ἄλλα (Κρητικὰ Χρονικά, καὶ ξένα ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ καθὼς καὶ εἰς τὰ Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν).

Ἐκ τῶν πολλῶν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν τοῦ Καλιτσουνάκη ἀναφέ-

ρομεν κυρίως δύο, τὰς κυριωτέρας καὶ ἐκτενεστέρας. Ἡ πρώτη ἐξ αὐτῶν εἶναι τὸ κατὰ τμήματα δημοσιευθὲν γερμανιστὶ «Μεσαιωνικαὶ καὶ νέαι ἑλληνικαὶ ἐρμηνεῖαι παρ' Εὐσταθίου» καὶ εἴτα ἐνιαίως (Βερολῖνον 1919). Τὴν μελέτην ταύτην χρῆζουσιν συμπληρώσεως ἐσκέπτετο τελευταίως νὰ ἀναθεωρήσῃ καὶ ὁλοκληρώσῃ. Ἡ δευτέρα, γεγραμμένη εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν καὶ ἐπιγραφομένη «Ἑπταδικαὶ ἔρευναι», ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ «Ἀθηνᾷ» (1922). Ἀλλὰ καὶ ἄλλα μικρότερα ἔργα ἐξέδωκε: μικρὰν Γραμματικὴν τῆς δημόδους ἑλληνικῆς (α' ἔκδ. ὑπὸ Thumb), ἣτις ἐγένετο ἐν Γερμανίᾳ ἐνθουσιωδῶς δεκτὴ, ἐπίσης συμβολὴν εἰς τὸν κανονισμόν τῆς νεοελληνικῆς ὀρθογραφίας (1939) καὶ τὸ περὶ τῆς ἀναβιώσεως τῶν κλασσικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι κ.ἄ.

Ἀσφαλῶς εἰς τὰ κατάλοιπα αὐτοῦ θὰ εὐρεθῶσι φιλολογικαὶ ἐργασίαι ἐν χειρογράφῳ πρὸς ἑκδόσιν, διότι ὁ ἐκλιπὼν Συνάδελφος διεκρίνετο καὶ διὰ τὸν σπάνιον φιλογικὸν ὀπλισμόν του, ὃν συνώδευε φιλεργία παραδειγματική, καὶ εἶχε πλουσιωτάτην φιλογικὴν βιβλιοθήκην γέμουσαν σπανίων καὶ δυσευρέτων βιβλίων.

Ὁ Ἰωάννης Καλιτσουνάκης ἀπὸ τῆς ιδρύσεως τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν μέχρι σήμερον ἀντεπροσώπευσεν αὐτὴν εἰς διάφορα διεθνῆ ἐπιστημονικὰ συνέδρια τῆς Ρώμης, τῆς Κοπεγχάγης, τοῦ Ἀμστερνταμ, τῆς 7ης Συνόδου τῆς Fondation Européenne de la Culture Ἀθηνῶν. Ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἐορτάς τοῦ Ἰωβιλαίου τοῦ Πανεπιστημίου Πρίνστον (1947) καὶ τῆς ἑκατονταετηρίδος τοῦ Αἰγυπτιακοῦ Ἰνστιτούτου (1963). Διετέλεσε Πρόεδρος τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσὸς ἀπὸ τοῦ 1961, μέλος διαφόρων ἐπιστημονικῶν Ἑταιρειῶν ἡμετέρων καὶ ξένων, καὶ κυρίως ὑπῆρξε μόνιμος ἀντιπρόσωπος ἀπὸ τοῦ 1954 εἰς τὰ κατ' ἔτος συνέδρια τῆς Διεθνούς Ἀκαδημαϊκῆς Ἐνώσεως τῶν Βρυξελλῶν. Ἀντιπροσωπεύοντα δὲ τὴν Ἀκαδημίαν ἡμῶν ἐν Βουκουρεστίῳ τὸν εὗρεν ὁ θάνατος. Naί, ἔπεσες εἰς τὰς ἐπάλξεις τοῦ καθήκοντος, τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὁποίου ἐθῶρες ἀνωτέραν τῶν δυσκολιών, τὰς ὁποίας προέβαλλεν ἡ μεγάλην σου ἡλικία. Δι' αὐτὸ εἶσαι ἄξιος τῆς ἔγνωνμοσύνης τῆς Ἀκαδημίας.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν καὶ ἐγὼ προσωπικῶς, ὁ ὁποῖος συνεδεόμην μαζί σου, ἀγαπητὲ συνάδελφε καὶ φίλε, ἀπὸ μακροτάτων ἐτῶν, σοῦ ἀπευθύνομεν τὸ ultimum vale εὐχόμενοι ὅπως ὁ Πανάγαθος Θεὸς τάξῃ σε ἐν Σκηναῖς δικαίων καὶ ὅπως ἡ μνήμη σου παραμείνῃ αἰωνία.

Ἐπικήδειος λόγος τοῦ κ. Θ. Στ. Τζαννετάτου, τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας.

Δεύτερον εἰς διάστημα ὀλίγων ἡμερῶν, ἀλλ' ἰσοδυνάμως βαρὺ, δοκιμάζει σήμερον πένθος ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

προπέμπουσα εἰς τὴν τελευταίαν κατοικίαν τοῦ τὸν ὁμότιμον καθηγητὴν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας Ἰωάννην Καλιτσουνάκη.

Ὁ Σωκράτης Κουγέας πρό τινων ἡμερῶν, σήμερον ὁ Ἰωάννης Καλιτσουνάκης. Παλαιάμαχος ὁ δεύτερος, ὡς ὁ πρῶτος, διδάσκαλος τῆς παλαιᾶς εἰς τὴν Σχολὴν γενεᾶς, ἐκ τῆς ὁποίας ἐλάχιστοι πλέον εὐρίσκονται ἐν ζῳῇ.

Ὁ Ἰωάννης Καλιτσουνάκης ἐγεννήθη τῇ 1878 εἰς Χανιά. Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐδιδάχθη εἰς τὴν γενέτειραν, εἰς ἡλικίαν δὲ δέκα ἕξ μόλις ἐτῶν ἀπεφοίτησε τοῦ γυμνασίου, τὸ ὁποῖον ἐλάμπρυνε τότε ὁ Νικόλαος Παλιεράκης, γυμνασιάρχης ἐξαίρετος ἔχων ἐπίδοσιν εἰς παιδείαν καὶ πατριωτικὴν δρᾶσιν. Αἱ γυμνασιακαὶ αὐταὶ σπουδαὶ τοῦ Καλιτσουνάκη ἐπέρρωσαν, πλὴν τοῦ ἐμφύτου εἰς γόνον τῆς ἡρωϊκῆς μεγαλονήσου πατριωτικοῦ φρονήματος, τὴν κλίσιν αὐτοῦ πρὸς τὰς φιλολογικὰς ἐπιστήμας. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐνεγράφη εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὅπου ἔσχε διδασκάλους πλειάδα διαπρεπῶν ἐπιστημόνων, τὸν φιλόλογον Κωνσταντῖνον Κόντον, τὸν γλωσσολόγον Γεώργιον Χατζιδάκιν, τὸν ἱστορικὸν Σπυρίδωνα Λάμπρον καὶ ἄλλους, ἀσκήσαντας σπουδαίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν διάπλασιν τῆς ὅλης, ἰδιαίτατα δὲ τῆς ἐπιστημονικῆς προσωπικότητος αὐτοῦ.

Ὑπηρετήσεν ἐπὶ βραχὺ ὡς καθηγητὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου Χανίων, γενόμενος δὲ κατόπιν διαγωνισμοῦ ὑπότροφος τῆς «Κρητικῆς Πολιτείας», συνεπλήρωσεν ἐπὶ διετίαν τὰς σπουδὰς του εἰς Γερμανίαν, εἰς τὴν Ἰέναν καὶ τὸ Βερολῖνον. Ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες, ὡς ὁ παιδαγωγὸς Rein, ὁ γλωσσολόγος Delbrück, ὁ φιλόλογος Gelzer, μάλιστα δὲ ὁ πολὺς Wilamowitz ὑπῆρξαν διδάσκαλοί του.

Ἐπανελθὼν εἰς Ἑλλάδα, ἐδέχθη θέσιν καθηγητοῦ εἰς ἱεροδιδασκαλεῖον ἀρχικῶς, ἔπειτα δὲ εἰς τὸ γυμνάσιον Χανίων. Βραχὺ μετὰ ταῦτα, τῇ 1906, ἀνέλαβεν, ἀρχικῶς ὡς ἐντεταλμένος, κατόπιν ὡς μόνιμος, τὴν διδασκαλίαν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης καὶ Φιλολογίας εἰς τὸ Σεμινάριον τῶν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν, τὸ προσηρτημένον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου, τὴν θέσιν δὲ ταύτην διετήρησεν ἐπὶ μακρόν, λαβὼν ἐν τῷ μεταξύ, τῇ 1928, καὶ ἐντολὴν διδασκαλίας τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας καὶ εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ αὐτοῦ Πανεπιστημίου. Τῇ δὲ 1953 ἐγένετο ἐπίτιμος ἐν ἐνεργείᾳ καθηγητῆς τοῦ Ἐλευθέρου Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου.

Ἦδη τῇ 1924 ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐξέλεξεν αὐτὸν παμψηφεὶ τακτικὸν καθηγητὴν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ἐνταῦθα ὁ Καλιτσουνάκης ἐδίδαξεν ἐπὶ 24 συναπτά ἔτη, διατηρῶν συγχρόνως καὶ τὴν ἐν Βερολίῳ θέσιν του.

Ἐγένετο ἀριστίνδην μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τῇ 1926, πρόεδρος ταύτης τῇ 1947, ἀπὸ δὲ τοῦ 1950 διετέλεσε γραμματεὺς ἐπὶ τῶν

δημοσιευμάτων του ανωτάτου τούτου πνευματικού ιδρύματος της χώρας.

Ὁ Ἰωάννης Καλιτσουνάκης ἐγένετο ἐπίσης πρόεδρος τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου τῶν Βιβλιοθηκῶν τῆς Ἑλλάδος, εταῖρος ἢ σύμβουλος πολλῶν ἐπιστημονικῶν σωματείων τῆς χώρας ἡμῶν ἢ τῆς ἀλλοδαπῆς, πρόεδρος δὲ τοῦ γεραροῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσοῦ» ἀπὸ τοῦ 1963. Εἰς περίοδον τριάκοντα ἐτῶν ἀντεπροσώπευσε τὴν Ἑλλάδα εἰς πολλὰ διεθνή ἐπιστημονικά συνέδρια ἢ ἄλλας συνελεύσεις. Ἀναγνώρισιν δὲ ὑπηρεσιῶν ἐπιμαρτυροῦν πολλὰ παράσημα, ἑλληνικὰ καὶ ξένα, διὰ τῶν ὁποίων ἐτιμήθη.

Τοιοῦτον διὰ βραχυτάτων καὶ εἰς πᾶσαν λιτότητα τὸ χρονικὸν τοῦ βίου τοῦ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἀπελθόντος ἀνδρός. Ἄς προστεθῇ ὅτι ὁ Ἰωάννης Καλιτσουνάκης κατὰ τὰ μακρὰ ἔτη τοῦ βίου εὗρεν ἀνταξίαν σύντροφον εἰς τὸ πρόσωπον ἐριτίμου συζύγου καὶ ηὐτύχησε νὰ ἴδῃ τέκνα εὐδοκιμοῦντα. Ἡδυνήθη νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἀντιξοότηας πολλὰς ἀπὸ κοινοῦ μετὰ ὁμοεθνῶν ἢ καὶ ἰδίᾳ, ἀλλ' οὐδέποτε ἀπέστη σκοποῦ ἐνὸς εἰς τὸν βίον, «οὗ», κατὰ τὸν φιλόσοφον, «ἐστοχάσθη». Οὕτε ἀπέστερξε παρὰ τὰ ἐξαίρετα, φυσικὰ καὶ ἐπικτήτα, ἐφόδιά του τὰ ταπεινότερα τῶν λειτουργημάτων, ἀλλ' ἡδυνήθη διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων καὶ συνήθως ταχέως νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τοῦ κλάδου του.

Μακρὸς ὁ βίος, μακρὰ ἀντιστοίχως ὑπῆρξεν ἡ συγγραφικὴ ἐν γένει δρᾶσις τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ. Πρῶτον δημοσίευμα αὐτοῦ εἶναι «Αἱ δύο ἡμέραι τῶν σφαγῶν ἐν Χανίοις» τῷ 1896, τελευταῖον δὲ λόγος πανηγυρικὸς ἐπὶ τῇ ἐκατονταετηρίδι τοῦ Παρνασσοῦ, κατὰ τὸ τρέχον ἔτος, τῷ 1966. Ἐπὶ ἐβδομήκοντα συναπτὰ ἔτη ἔγραφεν ὁ Ἰωάννης Καλιτσουνάκης.

Ἡ συγγραφικὴ αὕτη δρᾶσις ὑπῆρξε πολυσχιδής. Τὰ ἐθνικὰ θέματα, εἰς κρίσιμους ἰδίᾳ στιγμὰς τῆς γεντείρας ἢ τῆς ὅλης πατρίδος, τὰ κοινωνικὰ καὶ τὰ παιδαγωγικὰ προβλήματα — ταῦτα ἰδίᾳ παλαιότερον — ἐκίνησαν ἰσχυρῶς τὴν γραφίδα αὐτοῦ, πολλαπλῶς δ' ἐγένοντο χρήσιμα τὰ ἐντεθὲν δημοσιεύματα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πατρίδος.

Ἀλλὰ τὰ αὐστηρότερον ἐπιστημονικά, ἰδιαίτερος δὲ τὰ φιλολογικὰ θέματα συναπετέλεσαν τὸν κορμὸν τῆς δράσεως ταύτης. Τὰ φιλολογικὰ θέματα εἰς τὴν ἀναγκαίαν ἐκ τῶν πραγμάτων εὐρύτητα. Ὁ Wilamowitz ἐξέτεινε τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν μέχρι τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Ὁ Ἰωάννης Καλιτσουνάκης ἔφερεν αὐτὴν εἰς τὴν πρᾶξιν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Δικαίως. Ἀρτία σπουδῇ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου εἶναι νοητὴ, μόνον, ἐφ' ὅσον συγχρόνως σπουδάζεται ἡ ἐπιβίωσις αὐτοῦ εἰς τὸν μεσαιωνικὸν καὶ νεώτερον ἑλληνικὸν κόσμον, ὡς καὶ ἀντιθέτως. Τὴν ὅλην ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἐκαλλιέργησεν ὁ Ἰωάννης Καλιτσουνάκης. Ὡς διδάσκαλος εἰς Βερολίνον καὶ Ἀθήνας, ἀλλὰ καὶ ὡς συγγραφεὺς.

Ἐγραψε τὸ ἄρθρον Ὅμηρος εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλληνικὴν Ἐγκυκλοπαιδεῖαν, ἔγραψεν ἐπίσης μακρὸν μελέτημα περὶ μεσαιωνικῶν καὶ νέων

έλληνικῶν ἐρμηνειῶν παρ' Εὐσταθίῳ εἰς τὰς «Mitteilungen» τοῦ Σεμιναρίου τῶν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου, ἄρθρον «Ὁ ποιητὴς Γ. Δροσίνης» εἰς τὴν «Ἑλληνικὴν Δημιουργίαν». Τὰ πολυάριθμα φιλολογικὰ μελετήματά του ἐντάσσονται, σχεδὸν ἀπὸ τῶν πρώτων μέχρι τῶν τελευταίων, εἰς τὸν εὐρύτατον ὥρον τοῦτον.

Ἄλλ' ἡ εὐρύτης αὕτη δὲν ἦτο μόνον εἰς τὴν ἑκτασιν, ἦτο ἐπίσης καὶ εἰς τὸ εἶδος τῶν φιλολογικῶν ἐργασιῶν. Θαυμαστῆς τοῦ Cobet, ὁ Ἰωάννης Καλιτσουνάκης ἐκαλλιέργησε τὴν γραμματικὴν, ὥς καὶ τὴν κριτικὴν τῶν κειμένων, ὅμως δὲν ἠδιαφόρησε διὰ τὴν γραμματολογία, τὴν ἱστορίαν τῆς φιλολογίας, τὴν ἐν γένει φιλολογίαν. Αἱ παιδαγωγικαὶ δὲ σπουδαὶ καὶ ἐργασίαι αὐτοῦ ἐβοήθησαν αὐτὸν νὰ ἴδῃ εἰς τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀνεκτίμητον, κατὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Jaeger, παιδευτικὴν διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀξίαν.

Ἐνάμιλλος εἶναι ἡ ποιότης τῶν ἐργασιῶν τούτων. Νηφαλιότης καὶ ἐπιστημονικὴ συγκρότησις ἡ δέουσα, ἀντίστοιχος καθαρότης σκέψεως καὶ σαφήνεια ἰδεῶν χαρακτηρίζουν τὰς ἐργασίας ταύτας, αἱ ὁποῖαι ἐγράφησαν εἴτε εἰς τὴν ἑλληνικὴν, τὴν νέαν ἢ καὶ τὴν ἀρχαίαν, εἴτε γερμανιστί. Αἱ ἐργασίαι αὗται, τινὲς τῶν ὁποίων ἐδημοσιεύθησαν εἰς εἰδικὰ περιοδικὰ τῆς ἀλλοδαπῆς ἐκ τῶν ἐγκυροτέρων, ἐγένοντο γνωσταὶ καὶ ἔτυχον ἀποδοχῆς ἀρμοδίως, μνεῖα δὲ καὶ χρήσις αὐτῶν ὅχι σπανία γίνεται παρ' ἡμῖν καὶ παρὰ τοῖς ξένοις. Δύο τῶν ἐργασιῶν τούτων ἀναφέρονται ἐνταῦθα: «Αἱ ἑπταδικαὶ ἐρευναι» τῷ 1922 καὶ «Ἡ ἀναβίωσις τῶν κλασσικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι», ὀριστικὴ μορφή τῷ 1958.

Σεβαστὲ Καθηγητά,

Τὴν φύσιν σχῶν ἀγαθὴν, καλῶς δὲ καὶ ἑλληνικῶς παιδευθεὶς, ἄνθρωπος ἐγένετο. «Πρὸς οὐδὲν εὐδάλως πάθος», θὰ ἔλεγεν ὁ ἀρχαῖος συγγραφεὺς, «τὴν ἀπλότητα καὶ τὸ γενναῖον ἠγάπησας ἐν τῷ βίῳ», διὸ καὶ «τὸ ἦθος ὄγκον οὐκ ἔσχε τὸ σὸν οὐδὲ τραχύτητα δυσπρόσοδον ἐντεύξει». Ἄνθρωπος ὢν, δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν ἡμεῖς, ἐτίμας τὸν ἄνθρωπον. Πολλοὺς ἠγάπησας καὶ ἠγαπήθης ὑπὸ πολλῶν. Φίλος ἀληθὴς τῶν ὁμοτέχνων, ἀνθίστασο ἐπιτυχῶς εἰς τὴν ταπείνωσιν τοῦ μίσους ἢ τοῦ φθόνου. «Κεραμεὺς κεραμεὶ ποτέει», εἶπεν ὁ ποιητὴς, «καὶ τέκτονι τέκτων», ἀλλ' ὁ λόγος οὗτος εἰς πρόσωπον, ὥς τὸ ἰδικόν σου, δὲν φαίνεται οὔτε εἰς καλὴν τινα ἔννοιαν νὰ εὕρισκεν ἐπαλήθευσιν. Εἶχες τὴν δύναμιν ἀντοχῆς τοῦ ἀντιτιθεμένου καί, παρὰ τὴν προσήλωσιν εἰς ἰδίās ἀπόψεις, ἐγνώριζες νὰ μὴ ἀπορρίπτῃς διαρρήδην τὰ ἀντίθετα, ἀλλ' ἀνιχνεύων εἰς αὐτὰ ὅτι καλόν, ὁδήγεις εἰς συγκερασμὸν ἐγγύτατα, κατὰ τὰ ἀνθρώπινα, κείμενον τοῦ μέτρου καὶ τοῦ ὁρθοῦ, οὐδενὸς δὲ τῶν εἰδημόνων τὴν συνεργασίαν ἀπελάττιζες. Ἡ χρυσὴ ἐνταῦθα πλουτάρχικος μέση ὁδός. Οὐδεὶς δὲ θὰ ἀμφισβητήσῃ ὅτι, ὅπου

περισσότεροι πορεύονται εἰς αὐτήν, ἐκεῖ καὶ στάθμη ὑψηλοτέρα ἀληθοῦς πολιτισμοῦ. Πολλοὺς ὠφέλησας, ἀλλ' ἀπέφυγες κατ' ἄνθρωπον νὰ βλάψης. Μαθηταὶ σου εὗρον πολῦτιμον εἰς τὸ πρόσωπόν σου συμπαραστάσιν καὶ ἐνθάρρυνσιν, οὗτοι δὲ ἐδέχθησαν ὄχι μόνον οἱ πρὸς σὲ οἰκειωθέντες, ἀλλὰ πάντες οἱ κατὰ λόγον παιδείας ἄξιοι καὶ ἥθους νέοι τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων θεράποντες.

Ἐπίστευσας εἰς τὰ γράμματα ταῦτα καὶ τὴν Ὁρθοδοξίαν. Ἐπίστευσας εἰλικρινῶς καὶ πηγαίως σὺ ὁ ἐπὶ μήκιστον ἐν τῇ ξένῃ διατρίψας εἰς τὴν ἐνσαρκοῦσαν τὰ δύο ταῦτα ἀρρήτως καὶ ἐναρμονίως ἡνωμένα, ἐπίστευσας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ πίστις σου αὕτη ἐστάθη μόνη καὶ μόνιμος ἀδιαλλαξία εἰς τὸν ἄλλως ἥπιον καὶ συμβιβαστικὸν βίον σου.

Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τῆς ὁποίας πλεῖστα τῶν μελῶν ὑπῆρξαν μαθηταὶ σου, ἀληθῶς εὐγνώμων δι' ὅσα ἐπετέλεσας καὶ συναισθανομένη βαθέως πόσον δυσαναπλήρωτον κενὸν δημιουργεῖ ἢ ἀπώλειά σου, ὑποκλίνεται εὐλαβῶς πρὸ τῆς τιμίας σοροῦ σου καὶ πλήρης ὁδύνης σοῦ ἀπευθύνει τὸ ὕστατον χαῖρε, ἀλησμόνητε καὶ πολυτίμητε Διδάσκαλε.

Ἐπικήδειος λόγος τοῦ κ. Γ. Θ. Ζώρα, τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Μεσαιωνικῆς καὶ Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας, Ἀντιπροέδρου τοῦ Συλλόγου «Παρνασσός».

Σεβαστὲ πρόεδρε καὶ ἀγαπητὲ συνάδελφε.

Ολιβερά καὶ ἀδόκητος ἔφθασεν ἡ ἀγγελία τοῦ θανάτου. Τοσοῦτω μᾶλλον καθόσον τὴν παραμονὴν τῆς ἀναχωρήσεως διὰ τὸ μοιραῖον ταξίδι σου, μετὰ ἰδιαίτερας ζωτικότητος διέγραφες — κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκείνην συνεδρίαν τοῦ Συλλόγου Παρνασσός — τὸ πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἀναπτυχθῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς προσεχοῦς τριετίας. Πρόγραμμα πλούσιον καὶ βαρὺ. Ἀλλ' ὁ μόχθος δὲν σὲ ἐφόβιζεν.

Ἡτύχησες νὰ εἴσαι ὁ πρόεδρος τῆς ἑκατονταετηρίδος τοῦ Συλλόγου καί, ὑπερήφανος διὰ τὸ συντελεσθὲν μέχρι τοῦδε ἔργον, ἐτόνιζες ὅτι ἦτο χρέος μας νὰ συνεχίσωμεν καί, εἰ δυνατόν, νὰ διευρύνωμεν τὴν καρποφόρον δρᾶσιν τῶν προκατόχων. Ἐπρογραμματίζεις γενικὴν ἀναδιοργάνωσιν, κτηριακὴν καὶ πνευματικὴν. Τὸ πρόγραμμά σου δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν ὁ ἴδιος, θὰ ἀποτελέσῃ ὅμως μέλημα τῶν ἀμέσων συνεργατῶν νὰ ὁλοκληρώσουν τὸ ἔργον σου.

Μᾶς ἔχειρέτιδες ὅπως πάντα αἰσιόδοξος, ἥσυχος, γαλήνιος. Καὶ μᾶς ηὐχέθης «καλὴν ἀντάμωσιν». Καὶ ἰδοὺ ὅτι σὲ ἀνταμώνομεν τώρα, ὅμως μόνον διὰ νὰ κλαῦσωμεν ἐπὶ τῆς σοροῦ σου.

Ἡσυχος καὶ γαλήνιος ὁ θάνατος, ὅπως καὶ ἡ ζωὴ σου. Εἶχον τὴν

εὐκαιρίαν ἐπὶ δεκαετηρίδας νὰ συνεργασθῶ μαζί σου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον κατ' ἀρχάς, εἰς τὸν Παρνασσὸν βραδύτερον. Ἀπὸ τὴν συχνὴν αὐτὴν ἀναστροφὴν καὶ ἐγὼ — καὶ ὅλοι οἱ συνεργάται σου — πολλὰ ὠφελήθημεν ἐπιστημονικῶς, ἀλλὰ κυρίως ψυχικῶς. Διότι μᾶς ἐδίδαξες τὸ σπουδαιότερον δίδαγμα: τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν καλωσύνην. Τὴν καλωσύνην, ἡ ὁποία σὲ ἐχαρκτηρίζεν εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς μακρᾶς ζωῆς σου.

Σὲ ἐνθυμούμεθα πάντοτε γαλήνιον, ἡρεμον, συμβιβαστικόν. Ἡ παρουσία σου μᾶς ἐγέννα αἶσθημα ἀσφαλείας. Ἐγνωρίζομεν ὅτι εἰς κάθε δύσκολον στιγμὴν, εἰς κάθε δραματικὴν περίπτωσιν, ἡ ἐπέμβασίς σου, ὁ πειστικὸς καὶ μειλίχιος λόγος σου ἤρκει ἵνα ἀποκαταστήσῃ τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν εἰρήνην.

Εἶχες κατορθῶσαι νὰ μετατρέπῃς τὴν ἀντίθεσιν εἰς συζήτησιν, τὴν διάστασιν εἰς φιλίαν, τὴν ἄγονον γνῶσιν εἰς γόνιμον σοφίαν, τὴν ἔχθραν εἰς ἀγάπην. Ἀληθῶς σπανία καὶ πολῦτιμος ἀρετὴ, δαίγμα ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ὀριμότητος, καὶ μαρτυρία τῆς ἠθικῆς ἐκείνης ἀνωτερότητος, ἡ ὁποία διακρίνει μόνον τὰ μεγάλα πνεύματα, τὰ ὁποῖα ἐπέτυχον νὰ καταστήσουν τὴν μελέτην καὶ τὸν θησαυρὸν τῆς παιδείας κανόνα ζωῆς καὶ πραγματικὸν βίωμα.

Συντηρητικὸς καὶ προοδευτικὸς ταυτοχρόνως, ἡ μᾶλλον προοδευτικὸς εἰς τὰς συντηρητικὰς πεποιθήσεις, ἐγνώριζες νὰ φυλάττῃς τὴν παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ σέβῃσαι κάθε νέαν ἀναζήτησιν, τὴν ὁποίαν ἐπέβαλλον αἱ νέαι συνθήκαι ζωῆς καὶ αἱ ἀπαιτήσεις μιᾶς συνεχῶς ἐξελισσομένης κοινωνίας.

Αὐστηρὸς μὲ τὸν ἑαυτὸν σου, ἥσο πάντοτε ἐπικεικὴς πρὸς τοὺς ἄλλους, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς νέους, τοὺς ὁποίους ἥσο πρόθυμος νὰ βοηθῇς ἔργῳ καὶ λόγῳ.

Εἶχες τὸ προνόμιον ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν ὅλην νὰ διδάξῃς ἀπὸ πανεπιστημιακῆς ἑδρας τὴν νεολαίαν, οὐχὶ δὲ μόνον τῆς πατρίδος σου. Τὸ πλούσιον συγγραφικὸν ἔργον σου — εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ εἰς ξένας γλώσσας — καὶ ὁ διδακτικὸς λόγος σου διεμόρφωσαν γενεὰς νέων ἐπιστημόνων, οἱ ὅποιοι σήμερον, ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς ἑλληνικῆς γῆς, ἐνώνουν τὸν πόνον των ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ σου, καὶ τὰς θερμὰς εὐχὰς των ὅπως, καὶ μετὰ θάνατον, εὖρης τὴν ἡσυχίαν, τὴν γαλήνην καὶ τὴν ἀγάπην ἐκείνην, ἣτις ἦτο μοναδικὸς γνώμων καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς καὶ γονίμου ὑπάρξεώς σου.

Ἐγὼ δέ, ἐκ μέρους τῆς Ἐφορείας καὶ ὅλων τῶν μελῶν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσός, καταθέτων στέφανον ἐκ δάφνης, σοῦ ἀπευθύνω τὸν ὕστατον χαιρετισμόν: Αἰωνία σου ἡ μνήμη.